

An Analytical Study of the Decorative Features of Wooden Doors and Cenotaphs in the Imamzadehs of Tehran Province

Seyede Narges Hosseini¹, Alireza Sheikhi²

Received: 2025/5/8, Accepted: 2025/8/8

Doi: 10.22034/rac.2026.2060108.1131

Abstract

The advent of Islam in Iran profoundly reshaped the nation's cultural and artistic landscape. As Islamic beliefs took root, Iranian artists gradually integrated religious themes into existing artistic traditions, seeking to express devotion to the Ahl al-Bayt and to ensure that their works remained spiritually and culturally significant. This development is most vividly reflected in the architectural and artistic heritage of holy shrines and Imamzadehs, which serve as repositories of Iranian-Islamic artistic identity.

Among the various artistic elements in these sacred spaces, wooden artifacts hold a uniquely important place. These include carved wooden cenotaphs, inlaid doors, ceilings, windows, trusses, railings, Qur'an lecterns, tomb enclosures, and supporting columns. These works were created not only as structural components but also as spiritual canvases adorned with vegetal motifs such as Islimi and Khatayi, and inscriptions including Qur'anic verses, supplications, poetic praises, and epigraphs naming artists or donors. The stylistic features of these pieces vary according to historical periods and regional artistic traditions.

Doors and thresholds held deep cultural and symbolic significance in Iran. Historically, monumental and ornate doors were integral parts of cities, palaces, and mosques, symbolizing hospitality, generosity, and reverence. In the context of Imamzadehs, wooden cenotaphs are especially noteworthy. Crafted by master artisans across Islamic centuries, they reflect profound respect for the buried holy figures and express the artisans' devotion to the Prophet's descendants.

The region that includes modern-day Tehran has long held religious importance due to the presence of prominent scholars and Alavi Seyyeds. Consequently, many holy sites were built there, resulting in a rich yet vulnerable artistic heritage. According to the Endowment Organization of Tehran Province, there are 332 Imamzadehs, although only twenty-five were initially identified as containing valuable wooden artifacts. Field research revealed that many wooden doors and cenotaphs have been stolen or removed for protection and are now stored in the provincial warehouse. This situation underscores the necessity of systematic documentation and preservation.

1. M.A. Student of Islamic Art, Faculty of Art, Soore University, Tehran, Iran.
Email: n.hosseini@soore.ac.ir

2. Associate Professor, Handicrafts Department, Faculty of Applied Arts, Iran University of Art, Tehran, Iran (Corresponding Author). Email: a.sheikhi@art.ac.ir

This research focuses specifically on identifying and studying remaining wooden doors and cenotaphs in shrines across Tehran Province, covering a broad geographical area including Shemiranat, Rey, Varamin, Shahriar, Damavand, Firuzkuh, and other regions. The study is carried out in three stages: first, categorizing artifacts by location and historical period; second, visually and thematically analyzing inscriptions and motifs; and third, determining carving styles and construction techniques characteristic of each era and region.

Following initial documentation, the study analyzes decorative motifs, inscriptions, and carving styles in detail. One major goal is to identify woodcarving masters by deciphering inscriptions, thereby creating a comprehensive record of artisans and their works. Wood, due to its availability and workability, has always held a key place in Iranian art and architecture. However, its vulnerability to climate and physical wear makes preservation essential. Wooden artifacts also carry deep cultural meaning, reflecting local beliefs and artistic traditions. Although previous studies have discussed Iranian woodcarving in general, Tehran Province's religious wooden works have not been systematically examined. This research therefore fills a significant academic gap by presenting a content-based classification, analyzing carved motifs, and introducing indigenous woodcarving styles specific to Tehran. It also aims to guide future researchers and contribute to preserving Iranian-Islamic artistic heritage.

The central question of this study is: how can the wooden artifacts of Tehran's Imamzadehs be classified, and what distinctive ornamental features do they possess? Existing literature demonstrates that no unified classification has yet been developed for these works, and attention has been limited to well-known examples. Tehran's turbulent history, marked by military invasions and migrations of Seyyeds to remote regions, explains the difficulty of previous fieldwork and the scarcity of comprehensive studies.

Comparative analysis shows noticeable regional variation. For example, carved wooden works from Firuzkuh differ stylistically from those found in Tehran or Damavand. Such differences reflect local cultural identities and historical developments. These stylistic variations serve as markers for identifying artistic influences and can help assess relationships between local styles and broader Iranian artistic traditions.

Historical transitions also contributed to stylistic change. After the Safavid period, and especially during the Qajar and Pahlavi eras, simplification in ornamentation emerged, although certain forms such as Qajar inlay work maintained exceptional refinement. Overall, Tehran's wooden artifacts represent two main stylistic categories: rural-traditional ornamentation rooted in local culture, and styles shaped by broader historical and cultural shifts. The works documented in this research, spanning from the late Seljuk to the end of the Pahlavi period, reflect a dynamic artistic tradition shaped by both continuity and transformation. In conclusion, this research provides comprehensive historical, stylistic, and technical documentation of wooden doors and cenotaphs in Tehran Province's Imamzadehs. It highlights the significance of these artifacts in Iranian-Islamic art, emphasizes the urgent need for preservation, and lays a scholarly founda-

tion for further study. By cataloging regional styles and identifying woodcarving masters, the study contributes to the cultural memory of Iran and supports future efforts to protect and revive traditional woodcarving arts.

Keywords: Carving of Tehran Province, Wooden artifacts of Tehran shrines, inlaid door, wooden cenotaph, carved door.

بررسی تزیینات درها و صندوق های چوبی امامزاده های استان تهران^۱

سیده نرگس حسینی^۲، علیرضا شیخی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۷

Doi: 10.22034/rac.2026.2060108.1131

چکیده

استان تهران به سبب موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به شهر تاریخی ری، از گذشته میزبان سادات و عالمان دینی بوده و به یکی از مهم ترین مراکز شکل گیری باورهای شیعی در ایران تبدیل شده بود. حضور این افراد موجب احداث بناهای مذهبی متعدد گردید که با آثار هنری متفاوتی آراسته شده اند. این آثار هنری مزین به آیات قرآن، احادیث، نقوش اسلیمی و گره چینی بوده که جلوه ای معنوی و ارزشمند به بناهای مذهبی بخشیده اند. هدف این نوشتار توصیف و دسته بندی آثار چوبی امامزادگان استان تهران است تا جامعه آماری از آثار منبت، خاتم و مشبک ارائه دهد. از این رو در پی پاسخ بدین پرسش است که آثار چوبی امامزاده های استان تهران چگونه قابل دسته بندی بوده و تزیینات آن چیست؟

روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی بوده و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای، اسنادی و میدانی است و تمامی عکس ها توسط نگارندگان عکاسی شده است. این استان با ۳۳۲ امامزاده، دارای ۲۵ امامزاده با آثار چوبی بوده که در مجموع ۵۶ اثر چوبی شامل ۱۱ صندوق منبت، دو صندوق خاتم، دو صندوق مشبک، شش در منبت، شش در خاتم و سه در مشبک است. همچنین ۲۶ در و صندوق بدون تزیین وجود دارد. با توجه به هدف پژوهش پس از معرفی آثار و توصیف تزیینات، در دو جدول متفاوت تمامی آثار دسته بندی شده و تاریخ ساخت آنها به تفکیک موقعیت جغرافیایی مشخص شده است. از بین شهرهای مورد مطالعه در این پژوهش شهر تهران با ۱۸ اثر چوبی دارای ۱۴ در چوبی و چهار صندوق منبت چوبی است. بیشترین تعداد صندوق های منبت مربوط به قرن هشت و نُه هجری و بیشترین تعداد درها مربوط به درهای خاتم دوره ناصری است. همچنین قلم نستعلیق و ثلث بیشترین تکرار را در بین آثار داشته است.

واژگان کلیدی: منبت استان تهران، آثار چوبی امامزاده های تهران، در منبت، در خاتم، صندوق قبر چوبی

۱. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول (سیده نرگس حسینی) با عنوان «تحلیل محتوایی و بصری آثار چوبی امامزاده های استان تهران» است که به راهنمایی دکتر «علی رضا شیخی» در دانشکده هنر، دانشگاه سوره در حال انجام است.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد هنر اسلامی، گروه هنر، دانشکده هنر، دانشگاه بین المللی سوره، تهران، ایران.
Email: n.hosseini@soore.ac.ir

۳. دانشیار، گروه صنایع دستی، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
Email: a.sheikhi@art.ac.ir

مقدمه

با طلوع اسلام در ایران و گسترش آن، آرمان های اسلامی جایگاهی استوار در فرهنگ ایرانیان یافت و به تدریج، تأثیرات ژرف آن در آثار هنری نمایان گشت. بقاع متبرکه و امامزادگان، به عنوان نمونه های بارز معماری دوره اسلامی مطرح می شوند که با هدف تکریم عالمان، سادات و بزرگان دینی احداث و آراسته شده اند. در این میان، می توان از آثار چوبی نفیسی که برای تزیینات بقاع و امامزادگان استفاده شده، یاد کرد؛ آثاری نظیر صندوق های چوبی، درهای منبت، خاتم، درهای مشبک و گره چینی. چوب با توجه به قابلیت شکل پذیری آسان و در دسترس بودن با توجه به جغرافیای منطقه، در آثار هنری و قسمت های مختلف معماری کاربرد فراوانی داشته است، اما به دلیل مقاومت ناکافی در برابر تغییرات آب و هوایی و اصطکاک، به مرور زمان دچار فرسایش و تخریب می گردد. از این رو ثبت و معرفی آثار چوبی از اهمیت بسزایی از منظر تاریخی برخوردار است. با توجه به فهرست اطلاعاتی اداره اوقاف و امور خیریه استان تهران، این استان سیصد و سی و دو امامزاده و بقعه داشته که بیست و پنج امامزاده دارای یک یا چند اثر چوبی در قالب در و صندوق هستند.

تاکنون مطالعه ای در راستای بررسی آثار چوبی موجود در امامزادگان استان تهران به صورت متمرکز صورت نگرفته است، از این رو پژوهش حاضر با هدف معرفی و دسته بندی آثار چوبی امامزادگان استان تهران، تلاش دارد تا جامعه آماری از آثار منبت، خاتم و مشبک در امامزادگان را معرفی و توصیف کند. از این رو به دنبال پاسخ بدین پرسش است که آثار چوبی امامزاده های تهران چگونه قابل دسته بندی بوده و تزیینات آن چیست؟

پیشینه تحقیق

مصنوعات چوبی امامزاده های استان تهران به صورت جامع معرفی و دسته بندی نشده اند و اغلب پژوهش ها به بررسی یک اثر یا امامزاده محدود بوده اند. کوچک زاده (۱۴۰۱): در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «گونه شناسی و طبقه بندی درهای چوبی به کاررفته در بقاع متبرکه تهران»، به مطالعه تکنیک ها و نقوش تزیینی درهای چوبی نوزده امامزاده در تهران پرداخته و دسته بندی شامل درهای خاتم کاری، گره چینی، نقاشی زیرلاکی، معرق و منبت ارایه داده است. باغستانی کوزه گر و همکاران (۱۴۰۱): در مقاله «سنجش ویژگی های ساختاری آرایه های چوبی در دو مسجد قاجاری تهران»، این مقاله به تطبیق بناهای مذهبی دوره قاجار پرداخته و پس از آن با توجه به سبک شناسی آثار چوبی

موجود در این بناها، مشخص می کند که هر یک مربوط به کدام دوره است. نتیجه به دست آمده آن است که درهای چوبی موجود دارای تکنیک های گره چینی بسیار ممتازی بوده و منبت کاری در مسجد شیخ عبدالحسین از نوع منبت کاری سنتی است که در گذشته بیشتر برای گچ بری ها کاربرد داشته است. امیرشوا (۱۴۰۰): در پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «مطالعه تزیینات چوبی بقاع متبرکه گیلان از قرن ۷ تا ۱۴»، پژوهش مذکور به مطالعه موردی بقعه ها و امامزادگان موجود در استان گیلان کنونی در دوره آل کیا پرداخته است. در این پژوهش آثار چوبی موجود در این بقاع متبرکه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و تزیینات گیاهی و هندسی این آثار گونه شناسی شده است. در مرحله دیگر به تکنیک ها و محتوای این تزیینات پرداخته شده و نتیجه به دست آمده آن است که ویژگی های مربوط به منطقه مورد نظر که می توان آن را ویژگی های بومی دانست، نظیر کنده کاری و قاب بندی ها که عموماً مستطیلی شکل هستند، در آثار دیده می شود.

زمرشیدی و صادقی حبیب آبادی (۱۳۹۵): در مقاله «تزیین های معماری در بارگاه و بقاع متبرکه امامزادگان مبتنی بر نقوش اسلامی» هدف مقاله پیش رو را بررسی اسکلت امامزادگان و معماری اسلامی در این بناها مطرح کرده اند. نتیجه به دست آمده آن است که در قسمت خارجی این بناها عموماً از شاخصه های اسلامی استفاده شده و در زمان مرمت تلاش شده تا این شاخصه ها حفظ و باقی بمانند. همچنین در اسکلت سازی این بناها از مواد و مصالح مرغوب استفاده شده است.

یوزباشی و امامی فر (۱۳۹۵): در مقاله «تزیینات وابسته به معماری امامزاده های شهرستان دماوند استان تهران (نمونه موردی امامزاده شمس الدین محمد علیه السلام دماوند)»، طبقه بندی از معماری امامزاده های این شهرستان ارایه داده و نقوش و تزیینات به کاررفته را تحلیل کرده اند. شمیم زو (۱۳۸۵): در مقاله «مطالعه میدانی وضعیت فعلی بقاع متبرکه و زیارتگاه های تهران»، به بررسی وضعیت بقاع و زیارتگاه های متبرکه استان تهران پرداخته و موقعیت مکانی آنها را مشخص کرده است. به طور کلی می توان گفت تحقیقی تخصصی برای معرفی آثار چوبی امامزاده های استان تهران ثبت آنها انجام نشده و پژوهش حاضر، برای بار نخست ارائه شده است.

روش تحقیق

پژوهش با رویکرد کیفی، روش توصیفی-تحلیلی آثار مذکور را بررسی کرده است. در این راستا ابتدا به بازدید و ثبت تصاویر

۱. نقوش و ساختار کلی در خاتم:

- لوز، خاتم پره‌وار، نقش "مورد کتیبه لا"، نقش موج و نقش جناعی تکرارشونده روی دماغه استوانه‌ای
- خط کتیبه: نستعلیق
- قاب کتیبه: بازوبندی
- قاب بندی: مستطیلی
- کتیبه: در قسمت بالا، راست در و در قابی بازوبندی، کتیبه‌ای نستعلیق با این مضمون دیده می‌شود: «صانع استاد (۱۳۰۱) کریم شیرازی، ساکن دارالخلافة».

۲. نقوش و ساختار کلی صندوق منبت- خاتم:

- گره ده، سربند لاله‌ای و سه‌پر، گل سه، چهار، پنج و شش‌پر
- تکنیک ساخت: آلت و لقط
- قاب کتیبه‌ها: مستطیلی
- ترکیب بندی: ترنجی در بخش‌هایی و پیکان‌دار در بخش مرکزی
- این صندوق منبت دارای چهار کتیبه ثلث در بخش‌های مختلف به شرح زیر است:

۲. قاب بالا، چهار سمت:

- آیه الكرسي
- «صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ وَ صَدَقَ رَسُولُهُ الْكَرِيمُ»
- «تَحْرِيراً فِي خَامِسِ شَهْرِ اللَّهِ رَجَبِ الْمُرْجَبِ سَنَةِ اثْنَيْ وَ تِسْعِ مِائَةِ هِجْرِيَةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ»
- ۲. ضلع شمالی: «هَذِهِ الْبُرْزَةُ الْمُقْبَرَةُ إِمَامِ زَادَةَ سَيِّدِ زَيْدِ بْنِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ»
- ۳. ضلع جنوبی: «وَقَفَّ نُمُودَ جَنَابِ عُمْدَةِ الصَّوَابِ فِي الزَّمَانِ بَانِي مَبَانِي الْخَيْرَاتِ خَوَاجَه قَنْبَرِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ زَرْزِينِ كَمَرِ الطُّهْرَانِي أَدَامَ تَوْفِيقُهُ»
- ۴. ضلع شرقی: «عَمَلُ زُبْدَةِ الصَّنَاعِينَ أَسْتَاذِ حَبِيبٍ وَأُسْتَاذِ أَحْمَدُ نَجَّازِ الْبَاسَانِيِّ»
- این صندوق با نقوش گیاهی (اسلیمی و ختایی) و گره چینی تزئین شده است.

امامزاده ابوالقاسم عزالدین یحیی (ع)

از گذشته‌های دور، در یکی از محلات قدیمی شهر تهران، در ناحیه عودلاجان نزدیک خیابان ری، بنای امامزاده‌ای بر جای مانده که نام امامزاده یحیی بسیار مشهور است و خیلی مورد احترام مردم می‌باشد (فقیه بحرالعلوم، ۱۳۸۵: ۳۶۷).

از آثار باقی‌مانده پرداخته شده و پس از آن با بررسی جزئیات شامل تزئینات (نقوش هندسی، ختایی، اسلیمی و کتیبه‌ها)، نوع ساخت و تکنیک‌ها بررسی شده‌اند. عموم اطلاعات این مقاله از طریق عکاسی میدانی به‌دست آمده است. در پایان با جمع‌بندی آثار به دست آمده دسته‌بندی بر اساس نوع ساخت و نوع اثر ارائه شده است.

موقعیت جغرافیایی استان تهران

استان تهران شامل شانزده شهرستان (تهران، شمیرانات، شهریار، دماوند، فیروزکوه، ورامین، پاکدشت، اسلامشهر، قرچک، پیشوا، ملارد، بهارستان، رباط کریم، قدس، پردیس و شهر ری)، چهل و پنج شهر، هفتاد و هشت دهستان و سیصد و سی و دو امامزاده است.

شهرستان تهران در مجموع چهل و یک امامزاده دارد که در دوره‌های مختلف ساخته و مرمت شده‌اند. از این تعداد، هشت امامزاده دارای آثار چوبی هستند که در مجموع هجده اثر از این هشت امامزاده ثبت شده است. در بخش بعد، این امامزاده‌ها معرفی و آثار چوبی آنها بررسی خواهند شد.

امامزاده ابوالقاسم زید (ع)

این بنا روی یک در خاتم مربوط به سال ۱۳۰۱ ه. ق و یک صندوق خاتم مربوط به سال ۹۰۲ ه. ق دارای تزئیناتی است.

تصویر ۱. در خاتم امامزاده زید (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

محافظت، روی آن قاب شیشه ای نصب شده است.
در خاتم این امامزاده دارای چهار کتیبه تاریخی به شرح زیر است:

۱. قاب بالا، چپ: «السلطان بن السلطان بن السلطان بن الخاقان بن الخاقان بن ناصرالدین شاه قاجار»
 ۲. قاب بالا، راست: «بر حسب امر قدر قدر فرما قضان کیوان آستان شاهنشاه دربان جمع یا ملائک زبان»
 ۳. قاب پایین، چپ: «و بسعی اهتمام عالیشان دستگاه صناعت مشهدی ابوالقاسم باتمام رسید»
 ۴. قاب پایین، راست: «راقمه حقیر الفقیر محمد حسین شیرازی فی شهر ربیع الاول سنه هزار و دویست و هفتاد و شش»
- نقوش و ساختار کلی:**

- هر لنگه دارای سه قاب مستطیلی (دو افقی بالا و پایین، یک عمودی میانی)
- سینه باز با تزیینات خاتم پرهوار (طهوری، ۱۳۶۵)، چهار قل، نقش مورد کتیبه لا و تو گلو مروارید
- خط کتیبه: نستعلیق
- قاب کتیبه: بازوبندی

تصویر ۳. در خاتم امامزاده حسن (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

تصویر ۲. صندوق منبت امامزاده یحیی (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

صندوق منبت امامزاده یحیی (ع) دارای چهار کتیبه ثلث در بخش های مختلف به شرح زیر است:

۱. قاب بالا، چهار سمت: صلوات بر چهارده معصوم، تاریخ اتمام: شهور ربیع الآخر سنه خمس و تسعین و ثمانمانه.
۲. حاشیه بالای بدنه: سوره فتح (آیات یک تا شش)، «هَذِهِ الْبُرْتَنَةُ وَالْمَقْبَرَةُ يَحْيَى ابْنِ زَيْدِ الْحَسَنِ ابْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَام».
۳. حاشیه پایین: آیات هشتاد و سه تا ۹۰ از سوره انعام، عمل استاد حسین و برادرش محمد بن حسن لباسانی.
۴. ضلع شرقی: «قَدْ أَمَرَ بِنَحْتِ هَذَا الْقَبْرِ خُلَاصَةُ الْمُلُوكِ وَ السَّلَاطِينِ عَضُدُ الدَّوْلَةِ مَلِكُ شَاهِ غَازِي أَيْدِ اللَّهِ دَوْلَتُهُ ابْنُ الْمَرْحُومِ الْمُغْفُورِ مَلِكِ شَاهِرْخُ نَوَزَ قَبْرَهُ تَقَرُّباً إِلَى اللَّهِ».

نقوش و ساختار کلی:

- اسلیمی خرطومی با ساختار ساده
- سربندهای لاله ای با طراحی ساده، سه پر و صنوبری
- پیچک، گل های سه پر، چهار پر و پنج پر
- چارچوب اصلی با قاب بندی مستطیلی و گره شش طبل گردان تکرارشونده
- روش ساخت: آلت و لقط
- قاب های کتیبه: مستطیلی
- ترکیب بندی تزیینات: پیکانی

امامزاده حسن (ع)

این بقعه دارای یک در خاتم مربوط به دوره قاجار است که برای

جدول ۱. اشعار حاشیه در امامزاده حسن^(ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

متن شعر نوشته شده در حاشیه هر دو لنگه			
در سمت راست		در سمت چپ	
از موج خون او شده جیحون، حسین تست	این ماهی فتاده به دریای خون که هست	شور و نشور و واهمه را در گمان فتاد	بر حربگاه چون ره آن کاروان فتاد
..... شکسته دلان حال ما ببین مارا غریب و بیگس و بی آشنا ببین درخلدبر حجاب دوگون آستین فشان واندر جهان مصایب ما بر ملا ببین اولاد خویش را که شفیعیان محشرند در ورطه عقوبت اهل دعا ببین تنهای کشتگان همه در خاک و خون نگر سرهای پسران همه برنیزه‌ها حسین	این لب خشک فتاده ممنوع از فوات کز خون او زمین شده گلگون، حسین تست این شاه کم‌سپاه که با خیل اشک و آه خرگاه از این جهان زده بیرون، حسین تست اینقلب طیان که چنین مانده بر زمین شاه شهید یا شده مدفون، حسین تست این عرقه محیط شهادت که روی دشت ازموج خون او شده گلگون، حسین تست	بی اختیار نعره هذا حسین از او سر زد چنانکه آتش از اودر جهان فتاد پس بار نان بر کله آن بضعه البتول رو در مدینه کرد که یا ایها الرسول این کشته فتاده بهامون، حسین تست وین صیددست و پازده درخون، حسین تست این نخل تر کز آتش جانسوز تشنگی دوداز زمین رسانده بگردون، حسین تست	هم بانگ نوحه غلغله درشش ججه فکند هم گریه بر ملائک هفت آسمان فتاد هرجاکه آهو بودنی ازدشت پاکشید هر جا که بود طائری از آشیان فتاد شدوحشتی که شورقیامت قیام کرد چون چشم اهل بیت بر آنکشتگان فتاد هر چند ترس اشهد چشم کار کرد بر زخم‌های کاری تیر سنان فتاد
.....		فتاد	
مفهوم: شعر در وصف واقعه عاشورا و امام حسین ^(ع)			

تصویر ۴. در مشبک امامزاده سید اسماعیل (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

امامزاده سید اسماعیل (ع)

این بنا از دو بخش قدیم و جدید تشکیل شده است. بخش قدیمی، اتاقی کوچک شبیه حسینییه در پشت ضریح است و بخش جدید، ساختمان نوسازی است که اخیراً به بقعه اضافه شده است.

نقوش و ساختار کلی:

- فاقد کتیبه
- نوع ساخت: قاب و صفحه
- ترکیب بندی: معرایی و پیکان دار
- نقش اصلی مرکز هر لنگه: گره نه و دوازده درودگری (تکرار شمس دوازده: هفت بار کامل، سه بار نیم شمس)

امامزاده صالح (ع)

امامزاده صالح (ع) در مجموع دارای دو در ورودی منبت کاری شده و چهار لنگه در مشابه روبه روی ضریح در بخش خواهران و برادران است. همچنین سه در با تزیینات طلائی تقریباً مشابه در بخش کفشداری خواهران و محل اتصال ورودی برادران و خواهران دیده می شود.

تصویر ۵. در منبت ورودی خواهران امامزاده صالح (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

نقوش و ساختار کلی:

- اسلیمی خرطومی و دهان ازدری، سربندهای لاله ای، سه پر، مثلثی و صنوبری
- پیچک، گل های سه پر، چهار پر و پنج پر، گل لوتوس، گل پنبه ای، شاه عباسی و غنچه انار
- قاب بندی: مستطیلی
- نوع ساخت: قاب و صفحه
- ترکیب بندی: محرابی
- بیشتر کتیبه های به کار رفته در این آثار مشابه و دارای مفاهیم دینی هستند که کتیبه های مشترک این آثار در «جدول ۲» نوشته شده اند.

جدول ۲. فراوانی کتیبه های درهای امامزاده صالح (ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

متن کتیبه	ورودی خواهران	ورودی برادران	دو لنگه روبه روی ضریح خواهران	دو لنگه روبه روی ضریح برادران	سه لنگه طلائی
الله، محمد، علی، فاطمه، حسن، حسین	✓	✓	✓	✓	✓
یا صالح این موسی	✓	-	-	-	-
انا فتحنا لك مبینا	✓	-	-	-	-
بسم الله الرحمن الرحيم، اقرا باسم ربك الذي خلق، خلق الانسان من علق، اقرا وربك الاكرم، الذي علم بالقلم، علم الانسان ما لم يعلم، كلا ان الانسان ليطغى، ان رآه استغنى، ان الى ربك الرجعى	✓	-	-	-	-
السلام عليك يا صالح بن موسى الكاظم (ع)	✓	-	-	-	-
یا رب	✓	✓	✓	✓	✓
ربنا صلی علی أحمد خیر المرسلینا، و علی صاحب الحوض امیر المؤمنینا و علی فاطمة الزهراء ام الاطیینا، و علی السبطین و السجاذین العابدینا و علی الباقر و الصادق علماً و یقیناً، و علی الکاظم فضلاً و موسی و الرضا و دینا و التقی الخاشع الباسط بالجویدیمینا، و علی الهادی الذی اشرق کالشمس جبینا و الزکی العسکری الحسن الخلق امینا، و علی القائم بالقسط مغنیاً و معیناً آل یاسین الهداه الطیبین الطاهرینا، ربنا سیدنا صلی علیهم اجمعینا	✓	-	-	-	-
ساخت صنیعی	✓	-	✓	✓	-
الله اکبر	✓	✓	-	-	-
یا رحیم	✓	-	✓	✓	-
بَلِّغِ الْعَالَمِ بِكَمَالِهِ، كَشَفِ الدُّجَى بِجَمَالِهِ	-	-	✓	✓	-
حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ، صَلُّوا عَلَيْهِ وَ آلِهِ	-	-	✓	✓	-
کارخانه مبل صنیعی تهران	-	-	✓	✓	-
التماس دعا	-	-	✓	-	-
بسم الله الرحمن الرحيم	✓	✓	✓	✓	✓
اللهم صل علی محمد و آل محمد	✓	-	✓	✓	-
یا صالح بن موسی الکاظم	-	✓	-	-	-
یا جعفر بن موسی	-	✓	-	-	-
لا اله الا الله محمدا رسول الله	-	-	-	-	✓

امامزاده قاسم (ع)

بقعه امامزاده قاسم (ع) در روستای بیلاقی امامزاده قاسم شمیران جای گرفته و دارای یک برج هشت ضلعی آجری است که احتمالاً به قرن هفتم ه. ق تعلق دارد. این بقعه دو صندوق منبت و یک در منبت کاری شده دارد (نجفی، ۱۳۹۰).

- قاب کتیبه: مستطیلی، محرابی
- نوع ساخت: قاب و صفحه
- قاب بندی: محرابی، مستطیلی

تصویر ۷. صندوق منبت (۱) امامزاده قاسم (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

تصویر ۶. در منبت امامزاده قاسم (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

کتیبه‌ها:

۱. قاب بالا، پشت: آیاتی از سوره یاسین (آیات یک تا میانه آیه هشت) با خط ثلث برجسته.
۲. قاب بالا، شرقی: ادامه آیات سوره یاسین (انتهای آیه هشت تا میانه آیه یازده).
۳. قاب بالا، روبرو: بخش دیگری از سوره یاسین (میانه آیه یازده تا میانه آیه پانزده).

۴. قاب بالا، غربی: انتهای آیات پانزده تا هفده سوره یاسین.

۵. قاب محرابی وسط، غربی: عبارت «أَسَدُ اللَّهِ الْغَالِبُ عَلَى بَنِي أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا الْمَرْقَدُ الشَّرِيفُ وَالْمَقْبَرَةُ الْمُتَيْفَةُ، صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُشْرِفِهَا، وَهُوَ سُلْطَانُ الْمُقَرَّبِينَ وَبُرْهَانُ الْمُتَّقِينَ سَلَالَةُ الْأَيْمَةِ الْمُعْصُومِينَ، صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ، قَاسِمُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَيَعْسُوبُ الدِّينِ وَابْنُ عَمِّ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.»

۶. قاب محرابی وسط، شرقی: عبارت «هَذَا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ تَمَامٌ شُدَّ، اَيْنَ مَرْقَدِ مُنَوَّرٍ مُعْطَرٍ بِسَعْيِ مُشْكُورٍ وَاهْتِمَامِ مُؤَفَّرٍ حَضَرَتْ عَالِي جَاهِ حُكُومَتِ وَرَفَعَتْ دَسْتِغَاةَ كَمَالِ الدِّينِ شَادِي بَيْكُ بْنُ جَنَابٍ مَغْفَرَتْ بَنَاءَ سَاءَ فُلِي بَيْكُ رُوشِيخْلُو ذُو الْقُدْرَةِ تَحْرِيراً فِي شَهْرِ جُمَادَى الْآخِرِ سَنَةِ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ وَتِسْعِمَائَةٍ، كَتَبَهُ اللَّهُ وَيُرْدِي،»

۷. حاشیه قاب پایین، جهت شرقی: عبارت «تَمَامٌ شُدَّ اَيْنَ مَرْقَدِ بَعْمَلِ قُطْبِ الدِّينِ بْنِ سَيْفٍ وَنَجَّازِ مُعْصُومِ بْنِ سَكَنْدَرِ لِبَاسَانِي»

۱. نقوش و ساختار کلی در منبت:

- چنگ و اسلیمی خرطومی، سربندهای لاله‌ای و سه‌پر، پیچک
- خط کتیبه: ثلث
- قاب کتیبه: مستطیلی
- نوع ساخت: قاب و صفحه

کتیبه‌ها:

۱. قاب بالا، راست: شعر «یارب توبدانی کارها».
۲. قاب بالا، چپ: «کار همه و کاریان را».
۳. قاب پایین، راست: «بتو دارم امید در همه باب».
۴. قاب پایین، چپ: «إِفْتِیْحُ یَا مُفْتِیْحُ الْأَبْوَابِ».
۲. نقوش و ساختار کلی صندوق منبت (۱):

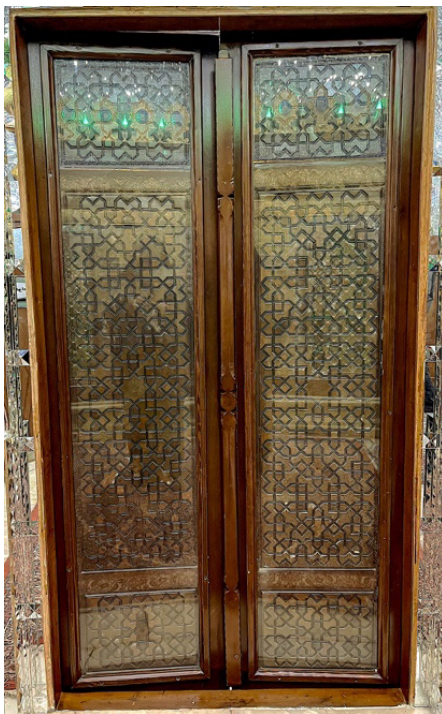
- چنگ و اسلیمی خرطومی، سربند سه‌پر، مثلثی و صنوبری
- پیچک، گل‌های سه‌پر، چهار پر و پنج پر، گل شاه‌عباسی.
- خط کتیبه: ثلث

۳. نقوش و ساختار کلی صندوق منبت (۲):

- سربند سه پَر و صنوبری، پیچک، گل های سه پَر، چهار پَر و پنج پَر
- چنگ و اسلیمی خرطومی
- خط کتیبه: ثلث
- قاب کتیبه: مستطیلی، محرابی
- نوع ساخت: قاب و صفحه

کتیبه ها:

۱. قاب بالا، چهار سمت: آیه الکرسی (خط ثلث، مضمون آیات قرآن).
۲. قاب حاشیه، روبرو: سوره توحید.
۳. قاب حاشیه، غربی: سوره ناس.
۴. قاب حاشیه، غربی: سوره فلق.
۵. قاب حاشیه، قیشت: سوره کافرون.
۶. قاب حاشیه، روبرو: عبارت «یا محمد».
۷. قاب وسط، سمت روبرو: حدیث «الدُّنْيَا حِفْظٌ وَ طَالِبُهَا كِلَابٌ».
۸. قاب وسط، سمت غربی: حدیث «قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَوْ كُنْتُ صَانِعًا لَكُنْتُ نَجَّارًا».
۹. قاب وسط، سمت غربی: حدیث «قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الدُّنْيَا مَرْزَعَةُ الْآخِرَةِ».

تصویر ۹. درِ گره چینی امامزاده قاضی الصابر (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

شهرستان دماوند

شهرستان دماوند دارای ۴۱ امامزاده است. از این تعداد، دو امامزاده دارای آثار چوبی هستند و مجموعاً شش اثر چوبی از این سه امامزاده ثبت شده است.

امامزاده شاه مطهر (ع)

بنای اصلی امامزاده شاه مطهر (ع) بر فراز تپه ای مشرف به قبرستان در روستای مشهد، شهرستان دماوند واقع شده است. این بنا طی سال های متمادی مرمت شده، اما اکنون تخریب شده و تنها یک

تصویر ۸. صندوق منبت (۲) امامزاده قاسم (ع)، تهران (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

امامزاده قاضی الصابر (ع)

این امامزاده در ده ونک، در محوطه دانشگاه الزهرا جای دارد. بنا

تصویر ۱۱. در منبت امامزاده شاه مطهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت:

- نقش دایره و چلیپا، درخت زندگی و سرو، سربند لاله‌ای و سه‌پر
 - روسازی تخت
 - نوع ساخت: قاب و صفحه
 - قلم کتیبه: نسخ، رفاع
 - قاب‌بندی: مستطیلی
- کتیبه‌ها:

۱. بدنه بالای صندوق: شامل عبارت «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».
۲. در صندوق: حاوی عبارت «الْسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا شَمْسُ الشُّمُوسِ وَيَا أُنَيْسَ النَّفُوسِ الْمَذْفُونِ بِأَرْضِ طُوسِ، الْسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا غَرِيبَ الْغُرَبَاءِ يَا مُعِينَ الضُّعَفَاءِ وَالْفُقَرَاءِ السُّلْطَانِ يَا أَبَا الْحَسَنِ، يَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى أَيُّهَا الرِّضَا وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».
۳. در صندوق: شامل متن سوره سبأ (آیات ۳۷ و ۳۸).

تصویر ۱۲. صندوق منبت امامزاده شاه مطهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

اتاق از آن باقی مانده که آثار مرمت‌های گوناگون در آن مشهود است (کجوری مازندارنی ۱۳۸، ۲؛ ابن طباطبا، ۱۳۷۷).

نقوش و ساختار کلی صندوق مشبک:

- گره هشت چلیپا
- چهارچوب مستطیلی
- ترکیب‌بندی: بازوبندی مستطیلی با مرکز مربعی
- تعداد قاب هر لنگه: دو عدد

تصویر ۱۰. صندوق مشبک امامزاده شاه مطهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

نقوش و ساختار کلی در منبت:

- چنگ و اسلیمی خرطومی، سربند سه‌پر و صنوبری، پیچک
 - تعداد قاب هر لنگه: سه عدد
 - نوع ساخت: قاب و صفحه
 - قلم کتیبه: نسخ، رفاع، نستعلیق
 - قاب‌بندی: مستطیلی
- کتیبه‌ها:

۱. قاب افقی لنگه سمت چپ بالا: شامل عبارت «و اقبال و» با خط تزئینی.
۲. قاب عمودی لنگه سمت چپ: حاوی عبارت «ملک و».
۳. قاب افقی لنگه سمت راست پایین: شامل عبارت «والسعاده».
۴. قاب افقی لنگه سمت چپ پایین: دربرگیرنده عبارت «و دوله و».

نقوش و ساختار کلی سقف و ستون های امامزاده:

- سربند سه پر و لاله ای، گل چهارپر، پیچک و قاب بندی
- اسلیمی، آزاره بندی هندسی ساده، قاب بندی دایره ای و محرابی
- روسازی تخت
- نوع ساخت: قاب و صفحه
- قلم کتیبه: کوفی، رقاع

تصویر ۱۳. سقف امامزاده شاه مطهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

دویست و نود و سه.»

۴. بخشی از کتیبه با مضمون عبارات دعائی با خط رقاع که شامل «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ عَلَیْهِ وَّلَیُّ اللّٰهِ وَ سَلَّمَ رَّسُوْلُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ اِنْ بَنْدَه مَلْتَجَا دَعَاگو میرمحسن بنده محمد خدایش پیامراند.» است.

۵. بخشی از کتیبه با مضمون یادگاری که شامل «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اللّٰهُ الصَّمَدُ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُوْلَدْ وَ لَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا اَحَدٌ وَ كَانَ تَعْمِیْرُ عَرْشِ بَقْعَةِ مُبَارَكَةِ اِمَام زاده طاهر علیه السلام فی خَامِسَ عَشَرَ شَهْرِ شَعْبَانَ الْمُعْظَمِ مُوَافِقَ سَنَةِ هِزَار و دویست و نود و سه.» است.

۶. بخشی از کتیبه ناتمام با مضمون یادگاری شامل «کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَاَنْ وَ بَقِی وَجْهَ رَبِّکَ ذُو الْجَلَالِ وَ الْاِکْرَامِ بَنْدَه کَمْتَرِیْن سید مهدی».

۷. بخشی از کتیبه با مضمون شعر با خط رقاع شامل «هر کوتوال اردهن هوان عراق و خراسان امن».

۸. بخشی از کتیبه ناتمام با مضمون عبارت دعائی شامل «سیدنا حر (یا حی) بخط علی».

۹. بخشی از کتیبه ناتمام شامل «جمال خدا و پیغمبر خاتم را» با خط رقاع در زمینه سقف.

۱۰. حاشیه سقف: «یا محمد».

امامزاده مطعم طاهر (ع)

بنای این امامزاده مرمت شده، اما معماری ظاهری آن حفظ شده است. داخل امامزاده دو صندوق چوبی بدون سنگ قبر قرار دارد که هر دو آثار سوختگی دارند.

تصویر ۱۴. صندوق منبت (۱) امامزاده مطعم طاهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

کتیبه ها:

۱. حاشیه و زمینه سقف: شامل عبارت «الْمُلْک» (تکرار شده).
۲. زمینه سقف: حاوی عبارت ناتمام «سَلَمْنِی (ادامه کتیبه طی مرمت ها از بین رفته)».
۳. حاشیه سقف: شامل متن «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اِنَّا فَتَحْنَا لَکَ فَتْحًا مُّبِیْنًا لِّیَغْفِرَ لَکَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِکَ وَ مَا تَاَخَّرَ وَ یُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکَ وَ یَهْدِیْکَ صِرَاطًا مُسْتَقِیْمًا دَسْتکاهان استاد تقی و آقاجانی مزارابی تعمیر نجاری بقعه مبارکه امامزاده واجب التعظیم و لازم گردید در زمان تولیت سیادت پناه آقای میر محمد علی مشهدی گنه الاحضر عبدالکریم مشهدی سنه هزار و

امامزاده بی‌بی زبیده (س)

بنای این امامزاده در حال بازسازی است و در محل اتصال دو اتاق داخلی، مقابل ضریح مطهر، در خاتم نصب شده است. این در به دلیل عبور و مرور فرسوده شده و بسیاری از نقوش آن قابل تشخیص نیست (محمدری شهری، ۱۳۹۸).

نقوش و ساختار کلی در خاتم:

- گره شش و ده تند، پنج پری تند، ترنج تند و کند
- خاتم پروار، تو گلو مروارید، لوز، نقش مورد «لا»، متوازی الاضلاع و جناقی
- تعداد قاب هر لنگه: سه عدد
- خط کتیبه: نستعلیق
- قاب کتیبه: بازوبندی

تصویر ۱۶. در خاتم امامزاده بی‌بی زبیده (س)، ری (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

کتیبه‌ها:

۱. حاشیه بین قاب افقی و عمودی (بالا، راست): "بفرمایش جناب جلالت، اعتاب میرزا محمد صادق"
۲. حاشیه بین قاب افقی و عمودی (پایین، راست): "رقمه الحقیقیر میرزا محمد حسین شیرازی، فی شهر شعبان المعظم من شهر سنه هزار و دویست و هفتاد و یک"

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت (۱):

- اسلیمی شامل: سربند سه‌پر و صنوبری، پیچک، چنگ، اسلیمی خرطومی
- تعداد قاب هر لنگه: یک عدد
- خط کتیبه شبیه به نسخ
- قاب کتیبه مستطیلی
- تعداد کتیبه‌ها: یک عدد
- نوع ساخت قاب و صفحه
- دارای چهار تیرک با نقش اسلیمی

کتیبه:

بالای صندوق: "هذه العماره مبارک صندوق سید سادات فرموده کل الارض الامیر هیکا فی تاریخ مبارک رجب سنه سنه و عشرين سبعمائه کتبه العبد حسین بن حسین کالعباس بشهادة العبد محمد اسماعیل بخطه امامزاده مطعم طاهر."

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت (۲):

- اسلیمی شامل: سربند سه‌پر و صنوبری، پیچک، چنگ، اسلیمی خرطومی
- تعداد قاب هر لنگه: یک عدد
- نوع ساخت قاب و صفحه
- دارای چهار تیرک بدون نقش
- فاقد کتیبه

تصویر ۱۵. صندوق منبت (۲) امامزاده مطعم طاهر (ع)، دماوند (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

شهرستان ری

شهرستان ری دارای ۳۵ امامزاده است. از این تعداد، سه امامزاده دارای آثار چوبی هستند و مجموعاً اثر چوبی از این امامزاده‌ها ثبت شده است.

متنوعی به آن افزوده شده است. از آثار باقی مانده در این مکان می توان به سردر آجری دوره سلجوقی، ضریح نقره و چهار در خاتم مربوط به دوره قاجار اشاره کرد، متأسفانه اجازه دسترسی به دو در که در صحن اقایان بود، داده نشد.

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت-خاتم:

- اسلیمی خرطومی، چنگ
- سربند ترنج، لاله ای و سه پر
- گل سه و چهار پر
- خط کتیبه: نسخ و ثلث
- قاب کتیبه: مستطیلی، محرابی
- نوع ساخت: قاب و صفحه، آلت و لقط
- قاب بندی: محرابی، مستطیلی، پیکان دار

کتیبه ها:

۱. قاب بالای چهار سمت: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَمْرٌ بِتَرْتِيبِ هَذِهِ الْبُقْعَةِ الشَّرِيفَةِ وَالرَّوَضَةِ الْمَنِيفَةِ وَالْمَشْهَدِ الْمُقَدَّسِ وَالْمَرْقَدِ الْمُتَوَرِّ، لِلْسَيِّدِ الْأَعْظَمِ الْأَجَلِ الْمُعْظَمِ جَلَالِ آلِ طه وَ يَاسِينَ حَبْلِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِإِشَارَةِ الْمَوْلَى الصَّاحِبِ الْأَعْظَمِ وَ مَفْخَرِ الْحَاجِّ الْحَرَمِيِّ دَسْتُورِ الْعَهْدِ خَواجِه نَجْمِ الْحَقِّ وَ الدِّينِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمَوْلَى الصَّحَابِ الْأَعْظَمِ سُلْطَانِ الْوُزَرَا كَهْفُ الْحَرَمِيِّ دَسْتُورِ الْخَائِنِقِينَ خَواجِه عَزُّ الْحَقِّ وَ الدُّنْيَا وَ الدِّينِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْصُورِ الْقَوْهَدِي أَعَزَّ اللَّهُ أَنْصَارَهُ وَ طَابَ مَثْوَى آبَائِهِ الْعِظَامِ وَ أَجْدَادِهِ الْكِرَامِ وَ رَزَقَهُ أَيَّاماً شَفَاعَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَوْلَادِهِ الْمَعْصُومِينَ الطَّيِّبِينَ".

۲. قاب روی صندوق: آیه الکرسی و عبارت "تَحْرِیراً فِی شَهْرِ سَنَةِ خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ وَ سَبْعِمِائَةٍ، عَمَلُ یَحْیٰی بْنِ مُحَمَّدٍ إِصْفَهَانِی".

۳. حاشیه محرابی چهار سمت: "السَّلَامُ عَلَیْکَ یا نَبِیَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا وَلِیَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا خَلِیفَةَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا فَلَدَةَ کَبِدِ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ اللَّهِ عَلَى خَیْرِ خَلْقِهِ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا إِمَامَ الْمُتَّقِینَ، السَّلَامُ عَلَیْکَ یا إِمَامَ الْمُسْلِمِینَ، السَّلَامُ عَلَیْکَ أَیُّهَا الْغَائِبُ الْحَاضِرُ، السَّلَامُ عَلَیْکَ أَیُّهَا الشَّابُّ الْمُحَمَّرُ، أَدْرِکْنِی وَ خُذْ بَیْدَ وِلاَی".

۳. حاشیه بین قاب افقی و عمودی (بالا، چپ): "قائم مقام اتمام پذیرفت، وقف حضرت زبیده خاتون نمود"

۴. حاشیه بین قاب افقی و عمودی (پایین، چپ): "باهتمام داستان کربلایی محمد رفیع و مشهدی ابوالقاسم و کربلایی حسن و آقا محمد کریم اتمام یافت"

۵. حاشیه هر دو لنگه (سمت چپ): اشعاری با مضمون واقعه عاشورا و امام حسین (ع)

جدول ۳- اشعار حاشیه در امامزاده بی بی زبیده (س) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

متن شعر نوشته شده در حاشیه هر دو لنگه			
در سمت چپ		در سمت راست	
آنکس که از برای رضای دوست	خواهد شدن نشانه تیر بلا منم	انتهر فانی فلک ظلم و کون فنا	افتاد چون بگلشن آل علی خزان
(این مصرع شعر از بین رفته است) ای منکران شفیع بروز جزا منم گردید این ستم برضای دل نژند فردا چسان جواب رسول خدا دهید ناجی کباب شد عادل دلم، دگر بس است	ناجی زکار شکایت چه میکنی تا چند از جفاش بنالم دگر بس است ناجی اگر کند زین لطف یکنظر این حاکم سپاه بخواید دگر بس است (این مصرع شعر از بین رفته است) (این مصرع شعر از بین رفته است) کای بانوی شکسته دلان حال ما ببین مارا غریب و بیکیس و بی آشیان ببین در انتظار وعده محشر چه فایده بگذر بما و شور قیامت بیا ببین	نه زنده مونس که مددکاریش کند نه مانده یآوری که کند دفع دشمنان آنسوی معرکه سپاه تشنه لبان دید آنچه هیچکس نشنیده است آنچنان یکسو فتاده نعش برادر بدشت کین یکسو بخیمهگاه همه العطش زنان (این مصرع شعر از بین رفته است) در آنجا گفت دید آنها به برکشید که ای نور چشم من	آترا گذشت شد سوی میدان پس آنچنان فرمود این چه شورش و..... آنکس که هست دست رسول خدایم نور دو دیده علی مرتضی منم آنکس که پروریده در آغوش خود یار خواتون حشر حضرت اختر بیا منم مانیم زیب عرش خداوند ذوالجلال یعنی برادر حسن مجتبی منم ای قوم نابکار بترسید از خدا آنکس که هست خامس آل عبا منم
ناجی خموش باش که شادی و کار	منسوخ شد شدت ماتم دگر بس است	خاموش گشته تو چرا نور چشم من	دل فتاد ذاب تو باز میاید این زمان

مفهوم: شعر در وصف واقعه عاشورا و امام حسین (ع)

امامزاده شاه عبدالعظیم حسنی (ع)

بنای حرم امامزاده شاه عبدالعظیم حسنی (ع) در دوره های گوناگون، از سلجوقیان تا قاجاریه، گسترش یافته و تزیینات

نقوش و ساختار کلی در خاتم (۱):

- خاتم پره وار، تو گلو مروارید، لوز، نقش مورد «لا»، «چهار قل»، مداخل، متوازی الاضلاع، جناقی، شمسه چهار، شش و هشت
- تعداد قاب هر لنگه: سه عدد
- خط کتیبه: نستعلیق
- قاب کتیبه: بازوبندی

جدول ۴. اشعار حاشیه در (۱) امامزاده عبدالعظیم (ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

لنگه سمت چپ			
ابوالفتح و النصر والظفر			
یا حَتّان	این در که بود صبر بر او غم بردار	یا مَتّان	این در که شهنارست برو رو بازی
یا بُرهان	تا باز شد این در ز ملکزاده حسن	یا سُبْحان	درهای بهشت بر جهان آمد باز
یا رَحمان	این در که ازین روضه فرخ فر دید	یا غُفران	این فر ز ملکزاده نیک اختر دید
یا شَکور	هم نعمت ازین ناصیه حورا یافت	یا دُود	هم ز نور جبهه این زخور کعبه دید
و نِجک ای باران که ملک عرش اورنگ		که برویش ملک العرش در راز گشود	
پاک فرزند ابوالقاسم ابوالقاسم زاد		آنکه درهای جنان از در او باز گشود	
آن شهنشه که دم عیسی مریم بر بست		چون دم پاک روانبخش باعجاز گشود	
جهته آنکه بخاک در او پیمان بست		در جنت برخ خویش ز اغرار گشود	
تا که ری یافت شرف ازین آن محرران		کِره از آبروی ری رفت و دل زار گشود	
در زمان ملک غازی دارای جهان		آنکه بر خلق در رزق ز آغاز گشود	
جم نشان فتحعلی شه که سراسر گیتی		بیکی طعن از آن رمح سرافراز گشود	
آن شهنشه که نازیب زنامش ببیند		زر زکان دیده حسرت بدم کار گشود	

تصویر ۱۷. صندوق منبت- خاتم امامزاده عبدالعظیم (ع)، (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

۴. حاشیه باریک به صورت قاب: آیات بیست و شش، بیست و هفت و بیست و هشت سوره آل عمران.
۵. روی یکی از شمسه‌ها: "بندگان شکسته بود درست کرد عمل استاد علی بن محمد (گلپایگانی)."

تصویر ۱۸. در خاتم (۱) امامزاده عبدالعظیم (ع)، ری، (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

جدول ۴. اشعار حاشیه در (۱) امامزاده عبدالعظیم (ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

سزد از بار قصایر بگشاید زعدم		طایر تیر ملک بر چو پروار گشود	
لنگه سمت راست			
سلطان فتحعلی شاه قاجار			
یا سُبُوح	این در که در مخزن اسرار خداست	یا مَنان	این در که بخاکش آسمان ناصیه ساست
یا حَی	هم زینت دهر را ملک نایبه سور	یا عَلیم	هم ملجا خلق از فلک حادثه زاست
یا عَزیز	پرداخته شد تعهد خاقان این در	یا وَهاب	آراست چو شهزاده دوران این در
یا قُدوس	زد کلک صبا ین از پی تاریخ رقم	یا قَدَر	باشد در گنج سر سبحان این در
منشی طبع صبا از پی تاریخش گفت		در جنت ز ملکزاده حسن بازگشود	
در چو زین روضه پاک از در اعزاز گشود		آن ملکزاده که درهای بهشت از او باز	
دم او از دم آخر بمن احوار گشود		از چه از لطف سخن چشمه به دریایی نوش	
عقدہ کار خود آخر ز در آز گشود		چون قناعت گره اثری وجودش نگرست	
بار خود در کنف دکه خراز گشود		دید آراسته چون رشته ملکش گردون	
هر فقیر از کرمش حجه بزاز گشود		هر گدا در آزمش شحنة صراف نهاد	
آنکه چون برزخ زوار در ساز گشود		زاده پاک شهنشاه ملکزاده حسن	
حجره در زاویه کلبه خراز گشود		کرک در عهد وی از تبسته دباغ بیافت	
نه به گور از سَخَطش شیر ژیان کار گشود		نه بمور از غضبش پیل دمان پای فشرده	

نقوش و ساختار کلی در خاتم (۲):

- خاتم پرهوار، تو گلو مروارید، لوز، نقش مورد «لا»، «چهار

قل»، متوازی الاضلاع و جناقی

- نقش سینه باز

- تعداد قاب هر لنگه: سه عدد

- قلم کتیه ها: نستعلیق

- قاب کتیه: بازوبندی

کتیه ها:

۱. حاشیه بالا، راست: «بعهد دولت سلطان السلاطین و الخاقان،

الخواقین ناصرالدین شاه قاجار اتمام رسید.»

۲. حاشیه پایین، راست: «کاتب الحروف ابوالفضل بن فضل لله، الساوجی غفرالله ذنوبه و سترالله عیوب»

۳. حاشیه بالا، چپ: «برحسب فرموده عالیجناب مقرب الخاقان، میرزا فتحعلی خان مستوفی انعام پذیرفت»

۴. حاشیه پایین، چپ: «عمل استاد محمد رفیع شیرازی، فی شهر ذیحجه الحرام سنه ۱۲۶۹ ق.»

تصویر ۱۹. در خاتم (۲) امامزاده عبدالعظیم (ع)، ری (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

جدول ۵. اشعار حاشیه در (۲) امامزاده عبدالعظیم (ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

متن شعر نوشته شده در حاشیه هر دو لنگه			
در سمت چپ		در سمت راست	
روزی که شد بنیزه سران بزرگوار	خورشید سر برهنه برآمد زکوهسار	ترسم جزای قاتل او چون رقم زنند	یکباره بر جریده رحمت قلم زنند
موجی به جنبش آمد و برخاست کوه کوه ابری به بارش آمد و بگریست زارزار افلاک را ز سیلی غم شد کیود روی آفاق را ز اشک شفق سرخ شد کنار گفتی تمام زلزله شد خاک مغممن گفتی فتاد از حرکت چرخ بی قرار عرش آنچنان به لوزه درآمد که	شد سرنگون ز باد مخالف حباب وار جمعی که پاس محملشان داشت جبرئیل کشتند بی عماری و محمل شتر سوار با آنکه سر زد این عمل از امت نبی روح الامین ز روی نبی گشت شرمسار نگه ز کوفه خیل حرم رو بشام کرد نوعی که عقل گفت قیامت قیام کرد	ترسم کزین گناه شفیعان روز حشر دارند شرم کز گناه خلق دم زنند دست عتاب حق بدر آید راستین چون اهل بیت دست بر اهل ستم زنند آه از دمی که با کفن خون چکان ز خاک آل علی چو شعله آتش علم زنند فریاد از آن زمان که جوانان اهل بیت	در حشر صف زنان صف محشر بهم زنند از صاحب حرم چه توقع کنند باز آن ناکسان که تیر بصید حرم زنند پس بر سنان کنند سریرا که جبرئیل شوید غبار گیسوی از آب سلسبیل ای چرخ غافل که چه بیداد کرده وز کین چها درین ستم آباد کرده
از بین رفته	از بین رفته	جمعی که زد بهم صفشان شور کربلا	دل فتاد ذاب تو باز میاید این زمان
مفهوم: شعر در وصف واقعه عاشورا و امام حسین (ع)			

تصویر ۲۱. در خاتم امامزاده عبدالله (ع)، ری (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

نقوش و ساختار کلی در خاتم

- خاتم پرهوار، تو گلو مروارید، لوز، نقش مورد «لا»،
متوازی الاضلاع و جناقی، نقش سینه باز (جلالی، روزی طلب:
۱۳۸۲).

- تعداد قاب هر لنگه: سه عدد

- قلم کتیبه ها: نستعلیق

- قاب کتیبه: بازوبندی

- دماغه دوزنقه ای

کتیبه ها

۱. حاشیه سمت راست بالا (بین قاب افقی بالا و قاب عمودی):
«عبدالله الابيض ابن عباس ابن محمد ابن عبدالله ابن الشهيد

نقوش و ساختار کلی در مشبک

- گره ده تند (تکرار در هر لنگه)

- تکنیک ساخت: قاب و صفحه

- ترکیب بندی: محرابی

- فاقد کتیبه

تصویر ۲۰. در مشبک امامزاده عبدالعظیم (ع)، ری (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

حسن الافطس»

۲. حاشیه سمت راست پایین (بین قاب افقی پایین و قاب عمودی): «این دری را که هست کھف امان»
۳. حاشیه سمت چپ پایین (بین قاب افقی پایین و قاب عمودی): «کرد تعمیر مهدی دربان»
۴. حاشیه سمت چپ بالا (بین قاب افقی بالا و قاب عمودی): «ابن علی الاصغر ابن علی ابن الحسین علیه السلام»
۵. قاب خارجی در: «این در خاتم را مرحوم میرزا کاظم خان نظام الملک در سنه هزار و دویست و هفتاد و شش ه.ق وقف آستان مبارک امامزاده عبدالله نموده اند.»

جدول ۶. اشعار حاشیه در خاتم امامزاده عبدالله(ع) به قلم نستعلیق، مأخذ: نگارندگان.

متن شعر نوشته شده در حاشیه هر دو لنگه			
در سمت چپ		در سمت راست	
چون در اینجای پای بنهادی ره اخلاص گیر	کاندلر این درگه نباشد جای تزویر وریا	قبله ارباب حاجت مامن اهل دعا مصطفی	مدفن شهزاده عبدالله سبط مصطفی
پاک شوتا راه یابی در حرم قدس از آنک جای ناپاکان نباشد هرگز این صحن وسرا شر مسار و منفعل باشد به روز رستخیز	جان فشانی کرد تا محفوظ ماند این بنا مهدی دربان پس از فوت پدر در این مکان خدمت انسان کرده کش گوید ملانک مرحبا از پی تعمیر ایوان و رواق بارگاه همت از وی بوده و توفیق انجام از خدا دارم امید آنکه از لطف خداوندی شود هم پدر مشمول رحمت هم پسر حاجت روا از شما خوانندگان دارد فتوحی التماس کاندلر این درگه نسازیدش فراموش از دعا	تشنگان جوی وصلش زنده از نسل امام چارمین سید سجاده فخر اولیا زین العبا بطن در بطنش همه از امهات طاهرات پشت در پشتش همه از اتقیا و ازکیا زان ملقب شدی عبدالله ایض در عرب بس که رخسار منیرش بوده پرنور و ضیا گمراهان چهل را خلق کریمش دستگیر بارگاهش مستمندان را بود باب الکرم سالکان ره را لطف عمیقش رهنما	تشنگان جوی وصلش زنده از نسل امام چارمین سید سجاده فخر اولیا زین العبا بطن در بطنش همه از امهات طاهرات پشت در پشتش همه از اتقیا و ازکیا زان ملقب شدی عبدالله ایض در عرب بس که رخسار منیرش بوده پرنور و ضیا گمراهان چهل را خلق کریمش دستگیر بارگاهش مستمندان را بود باب الکرم سالکان ره را لطف عمیقش رهنما
این گلستان ارم وین بوستان پر نعم این هوای روح افزا این فضای غمزد اینهمه اعمال نیک و اینهمه آثار خیر	کز بزرگان و نکوکاران بود باقی بجا	سالها عباس دربان خادم این آستان	خفتگان خاک کویش ایمن از رنج و عذاب
مفهوم: شعر در وصف امامزاده عبدالله(ع) و توضیح در مورد شخص متولی و توصیه به زائران			

نقوش و ساختار کلی در منبت:

- اسلیمی خرطومی، دهان اژدری، گلدار و چنگ، سر بند لوزی، لاله ای، صنوبری، مثلی
- ختایی: گل سه، چهار، پنج و شش پر، لوتوس، پنبه ای، غنچه انار، شاه عباسی
- خط کتیبه: نستعلیق، نسخ تزیینی
- قاب بندی: ترنجی و مستطیلی
- قاب کتیبه ها: مستطیل
- نوع ساخت: قاب و صفحه

کتیبه ها:

۱. حاشیه قاب محرابی بالا: سوره توحید
۲. مرکز نشان اسلیمی در قسمت محراب در: «يُدَاللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ»
۳. قاب افقی سمت راست بالا: «الله»
۴. قاب افقی سمت چپ بالا: «محمد»
۵. حاشیه سمت چپ پایین (بین قاب افقی پایین و قاب عمودی): «صنعی»
۶. حاشیه سمت راست پایین (بین قاب افقی پایین و قاب عمودی): «ساخت»
۷. حاشیه سمت راست بالا (بین قاب افقی بالا و قاب عمودی): «شد حواله ایزد منان»
۸. حاشیه سمت چپ بالا (بین قاب افقی بالا و قاب عمودی): «کرد تقدیم مهدی دربان»

تصویر ۲۲. در منبت امامزاده عبدالله(ع)، ری (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

شهرستان شمیرانات

شهرستان شمیرانات دارای ۳۳ امامزاده است. از این تعداد، پنج امامزاده دارای آثار چوبی هستند.

صندوق منبت امامزاده سلطان احمد (ع)

درون ضریح فلزی یکی از اتاق‌های امامزاده سلطان احمد (ع)، صندوق چوبی بزرگی قرار دارد که روی آن کتیبه‌های منبت‌شده شامل اطلاعات تاریخی، اشعار، ادعیه و اسامی به چشم می‌خورد. بخش‌هایی از این صندوق رنگ‌آمیزی شده و رنگ‌ها به مرور زمان حفظ شده‌اند.

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت:

چنگ، سرپند لوزی، لاله‌ای، صنوبری. اسلیمی خرطومی، دهان اژدری و چنگ. گل سه، چهار، پنج، شش، هفت و هشت‌پر، لوتوس. گره مربع، شش ترقه، شش طبل گردان، هشت کند خط کتیبه: رفاع، ثلث قاب‌بندی: محرابی و مستطیلی نوع ساخت: قاب و صفحه کتیبه‌ها:

۱. قاب بالا (هر چهار سمت): بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ).

تصویر ۲۳. صندوق منبت امامزاده سلطان احمد (ع)، شمیرانات (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

۲. چپ:

- ۱- یا الله یا محمد یا حسن و یا حسین
- ۲- هذه الصندوق حضرت امامزاده احمد بن موسی کاظم
- ۳- بود اندر روزگار خسرو نیکو خصال
- ۴- شاه غازی ابن سعد دوله و صاحب المال
- ۵- شد تمام این قبر عالی شهر ذالحجه یقین
- ۶- از تاریخ سال نهصد و سی و هفت هجرت بود.
۳. حاشیه قاب اصلی: قال النبی صلی الله و علیه وسلم: الدنيا جيفة و طالبها کلاب صدق رسول الله صلی الله، مفهوم: حدیث.
۴. پشت: قال النبی صلی الله و علیه وسلم: الدنيا ساعة فاجعلها طاعة صدق رسول الله.
۵. پشت: قال النبی صلی الله علیه و سلم: الْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللّٰهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ غَرِيبٌ مِنَ النَّارِ یا سید صدیق العرب و العجم.
۶. قسمت راست صندوق: قال النبی صلی الله علیه و سلم : السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ.
۷. قسمت راست صندوق: من غلام علی عمرانم، خاک راه شه خراسانم، پیرو احمدم و محمد نام، گرچه نجاری از لباسانم، مفهوم: شعر و اطلاعات تاریخی.
۸. قاب اصلی: بحق خالق بی جون خدای سبحانی، بحق جمله کروبیان روحانی، که دشمنان علی را نماز درست نیست، اگرچه سیه اشیر کنید پیشانی.
۹. قاب اصلی: یا الله یا محمد یا علی قال النبی صلی الله علیه و سلم، لو كنت صانعا لكنت نجارا، من غلام علی عمرانم، خاک راه شه خراسانم، پیرو احمدم محمد نام، گرچه نجاری از لباسانم.
۱۰. حاشیه قاب اصلی: هزاران دوزخ اندر پوست داری، نسوزی گرعلی را دوست داری اگر بغض علی تو در دل، بسوزی گر هزاران پوست داری.
۱۱. حاشیه قاب اصلی: هر کوه بره علی عمرانی شد، چون خضر بسر چشمه حیوانی شد، از وسوسه عادت شیطان وارست، مانند علا دوله سمنانی شد.
۱۲. قاب پایین: منو این از اساس که گردد خلل بدین لوبسر الخیال اذا انشقت السما اکرم الادب حسن الخلق، خط: ثلث.
۱۳. حاشیه قاب اصلی: بترس از خدا و میازار کس، ره رستگاری همینست و بس.

بزرگان کبار * از ادب بوسیدن ایندراگاه را برخاستند/ تا کنند از جان و دل خدمت باین دو شهریار * یک نفر زاهل لواسان دو بدند از شهر نور/ دارند امید شفاعت هر سه تن با حالزار * بارالها تو ببخشانی گنه شان از کرم/ حرمت موسی ابن جعفر باب این دو تاجدار * یا قاضی الحاجات، ۱۳۱۶.

امامزاده فضل علی (ع)

بقعه ایشان در روستای ناران (نارون)، پنج کیلومتری گلندوک و در منطقه ای کوهستانی قرار دارد. این در چوبی منبت کاری شده متعلق به سال ۱۲۷۲ هجری است.

نقوش و ساختار کلی در منبت:

- گل پنج پر، چنگ اسلیمی
- قلم کتیبه: نستعلیق
- قاب کتیبه: مستطیل
- تکنیک ساخت: قاب و صفحه
- روسازی: تخت
- تعداد قاب هر لنگه: سه عدد

کتیبه ها

۱. قاب افقی بالا: خلد الله ملکه.
۲. قاب افقی بالا، چپ: یا کافی المهمات.
۳. قاب افقی بالا، چپ: یا قاضی الحاجات.
۴. قاب افقی چپ پایین: میرزا اقا نوری نجار.
۵. بین قاب افقی پایین و قاب عمودی، چپ: حسب الامر جناب اشرف ارفع امجد اکرم.
۶. بین قاب افقی بالا و قاب عمودی، چپ: السلطان ابن سلطان و الخاقان ابن الخاقان ابن الخاقان.
۷. بین قاب افقی پایین و قاب عمودی، چپ: وزیر معظم شخص اول دولت ایران.
۸. بین قاب افقی بالا و قاب عمودی، : فی عهد اعدل السلاطین الاسلامی السطان ابن.
۹. قاب افقی راست بالا: ناصرالدین شاه قاجار، خط: نستعلیق.
۱۰. قاب افقی راست پایین: صدر اعظم.
۱۱. قاب افقی پایین، چپ: به کار کز برای استاد اقابابای نوابی فی ۱۲۷۲.
۱۲. قاب افقی پایین، چپ: بسعی و اهتمام خیرالحاج حاجی سید مهدی افجه.

۱۴. قسمت جلوی صندوق: دل پر درد درمان می توان یافت، تو پنداریکه انسان می توان یافت مراد هر دو عالم گر بجوری، ز سلطان خراسان می توان یافت.

۱۵. قسمت جلوی صندوق: دلم پیوسته نادعلی می گوید، جان در بدنم سینجلی می گرید هر مو که اندر سر و اندر تن ماست، الله و محمد و علی می گوید.

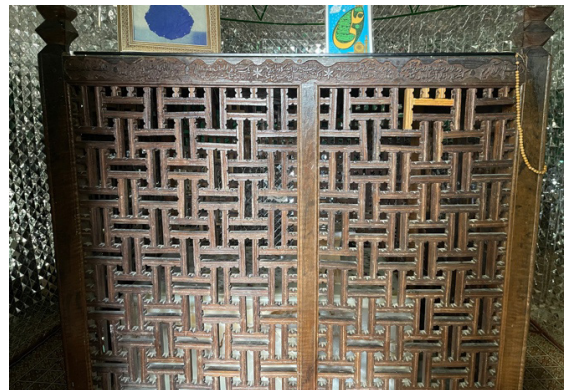
۱۶. قسمت جلوی صندوق: یا خدا و پستی و بلندی تویی، ندانم گیتی هرچه هستی تویی فی تاریخ سنه خمسه ثلاثین و تسع مائه.

امامزاده فضل و فاضل (ع)

در این امامزاده صندوق چوبی ای قرار دارد که کتیبه ای به خط نستعلیق و مربوط به سال ۱۳۱۶ خورشیدی روی آن حک شده است.

نقوش و ساختار کلی صندوق مشبک

- گره هشت چلیپا، گل چهارپر
- تکنیک ساخت: مشبک
- ترکیب بندی: مستطیلی
- تعداد قاب هر لنگه: دو عدد

تصویر ۲۴. صندوق مشبک امامزاده فضل و فاضل (ع)، شمیرانات (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

کتیبه ها

قاب بالا (روبرو): بسم الله الرحمن الرحيم. در هزار و سیصد و شانزده شدم خدمتگذار که سه نجار از کجا از شهر باحال نکار [.] هر قدم برداشتندی شکر حق بنموده اند/ آمدند در خدمت آن دو

سنه ثمان عشرین و ثمانمائے کاتب الحرف نصرالله بن مرحوم مغفور نورالدین خطیب الکجوری.

۳. حاشیه قاب اصلی (روبهرو): امر هذا العمارت امیر معظم نصرالله بن مرحوم مغفور میرزا علی نور قبره.

۴. حاشیه قاب اصلی (روبهرو): عمل استاد اجل مفخر الصناع علی بن محمود نجار فیروسی الرویانی.

۵. قاب بالا (پشت): در عصر پادشاه اسلام شهنشاه رفغان جلاله ملک الیوم خلد الله ملکه و سلطانه.

۶. حاشیه دو سمت (پشت): هذه القبر امامزاده اعظم خلاصه اولاد نبی و اولاد محمد موسی کاظم سلام الله علیه و سلم.

۷. حاشیه دو سمت (پشت): هذه المتولی زیارت متبرک محمد بن محمود لر محمد یاور العبد النور.

تصویر ۲۵. در منبت امامزاده فضل علی (ع)، شمیرانات (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

تصویر ۲۶. صندوق منبت امامزاده محمد (ع)، شمیرانات (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

امامزاده محمد (ع)

بقعه متبرکه این امامزاده در راستای بوجان، ده کیلومتری گلندوک در بخش لواسان واقع شده است. حیاط این امامزاده آرامگاه بوده و قبرهای قدیمی در آن یافت می شود. اطراف صندوق چوبی موجود، ضریح فلزی قرار دارد که دسترسی و مشاهده کامل صندوق را دشوار کرده است. این صندوق دارای کتیبه ای مربوط به سال ۸۲۸ هجری است.

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت

- چنگ، سربند لاله ای

- قلم کتیبه: رقاع

- قاب کتیبه: مستطیل

- تکنیک ساخت: قاب و صفحه

- روسازی: تخت

امامزاده یونس (ع)

امامزاده یونس (ع)، در بخش لواسان بزرگ، روستای رسان و در دامنه تپه واقع شده است. اهالی روستا این امامزاده را با نام های یونس، طیب و موسی نیز می شناسند. بنای این امامزاده طبق تابلوی میراث فرهنگی مربوط به دوره صفویه بوده و صندوق چوبی موجود در آن طبق کتیبه اش متعلق به سال ۸۸۷ هجری است (نجفی، ۱۳۹۰: ۱۷۸).

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت:

- چنگ، سربند لاله ای، لوزی، صنوبری، مثلثی

- اسلیمی خرطومی، دهان اژدری.

کتیبه ها

۱. قاب بالا (روبهرو): بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ (۱) اللّٰهُ الصَّمَدُ (۲) لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ (۳) وَلَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا اَحَدٌ (۴)) اللّٰهُ وَلِیُّ التَّوْفِیْقِ.

۲. قاب پایین (روبهرو): فی تاریخ ماه مبارک شعبان عمر بن لتر

۱۴. قاب بالا (راست): امام عبدالله بن امام مرحوم محمد باقر رضوان الله عليهم اجمعين في جمادی الآخر سنه.
۱۵. کادر اصلی (راست): عمل استاد حسین بن استاد حسن النجار الباسانی.
۱۶. کادر اصلی (راست): واقف هذه القبر المبارك زين المله والذين مولانا علی بن المرحوم سعد ابن الباسانی.
۱۷. قاب پایین (راست): یادگاری..... (متن یادگاری جدید است اما قسمت هایی از آن پاک شده و قابل خواندن نیست).

شهرستان فیروزکوه

شهرستان فیروزکوه دارای ۴۵ امامزاده است. از این تعداد، دو امامزاده دارای آثار چوبی هستند و مجموعاً سه اثر چوبی از این امامزاده ها ثبت شده است.

امامزاده عبدالله (ع)

روستای شادمهن در دو کیلومتری شرق بخش ارجمند و در سی و پنج کیلومتری فیروزکوه قرار دارد. بقعه متبرکه امامزاده در مرکز روستا واقع شده و احتمالاً بنای اصلی آن متعلق به قرن هفتم یا هشتم هجری است. نمای خارجی این بقعه به تازگی بازسازی شده است.

نقوش و ساختار کلی صندوق منبت

- کتیبه: قاب مستطیلی بالا
- تکنیک ساخت: قاب و صفحه
- تعداد قاب هر لنگه: دو عدد
- قلم کتیبه: ریحان- محقق

تصویر ۲۸. صندوق منبت امامزاده عبدالله (ع)، فیروزکوه (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

تصویر ۲۷. صندوق منبت امامزاده یونس (ع)، شمیرانات (عکس از سیده نرگس حسینی، ۱۴۰۴).

کتیبه ها

۱. قاب بالا (روبهرو): متن آیه الکرسی سنه سبعة ثمانین و ثمانمائنه، خط: ثلث- رقاع، مفهوم: عبارات دعایی، ماده تاریخ (۸۸۷ ه.ق).
۲. قاب پایین (روبهرو): عبدالرحیم محمود بن سعد شیدایی.... ابوالقاسم..... حق و غلامعلی (متن یادگاری جدید است اما قسمت هایی از آن پاک شده و قابل خواندن نیست).
۳. قاب بالا (پشت): ادامه آیه الکرسی، باسم امامزاده معصوم الی جوار الله الملك امام.
۴. قاب بالا (چپ): ادامه آیه الکرسی.
۵. (چپ): امامزاده یاسین.
۶. (چپ): قال النبی علیه السلام.
۷. (چپ): کاظم علیه.
۸. (چپ): الدنيا ساعه فجعلنا طاعة.
۹. (چپ): الجنة و الرضوان.
۱۰. (چپ): الدنيا مره الاخره؛ صحیح: (الدُّنْيَا مَرْزَعَةُ الْآخِرَةِ).
۱۱. (چپ): یا یونس بن موسی.
۱۲. (چپ): قال النبی صل الله علیه و سلام.
۱۳. قاب پایین (چپ): هذا المجاور المزار المتبرکه درویش صالح البارع عوضشا شهاب.

کتیبه‌ها

۱. قاب بالا روبه‌رو: علی النقی و صل علی حسن العسگری و صل علی حجه‌القائم محمد مهدی صاحب‌الزمان صلوات‌الله‌علیه‌م اجمعین الطیبین الطاهرین فی تاریخ ماه مبارک رمضان سنه اربع و عشرون و ثمانمائه.

۲. قاب بالا پشت: لا اله الا الله محمد رسول الله و علی ولی الله اللهم صل علی محمد المصطفی و صل علی المرتضی و صل علی حسن المجتبی و صل علی حسین شهید کربلا و صل علی علی زین العابدین و صل علی محمد باقر.

۳. قاب بالا چپ: لایعی هذه المزار المتبرک درویش صالح و محرم الملوک درویش محمد واجر درویش علی درویش حسین اردوبادی عاقبت بخیر باد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی، معرفی و دسته‌بندی آثار چوبی موجود در بقاع متبرکه و امامزادگان شهرستان‌های استان تهران انجام شده است. یافته‌های حاصل از بررسی‌های میدانی و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری‌شده، امکان پاسخگویی به پرسش‌های اصلی پژوهش را فراهم می‌آورد اما لازم است موارد زیر را در پاسخ به سؤالات این پژوهش در نظر گرفت که به نظر می‌رسد تعداد بسیاری از آثار چوبی موجود در امامزاده‌های استان تهران با گذر زمان تخریب، جابجا و یا به سرقت رفته‌اند، از این رو معرفی تمامی این آثار میسر نبوده است. نکته بعدی آن است که تعدادی از آثار یافت شده در این امامزاده‌ها مربوط به ادوار جدید و سال‌های اخیر بوده است. با توجه به آنکه ثبت و معرفی آثار چوبی دارای قدمت در اولویت قرار داشت، این پژوهش به معرفی این دست از مصنوعات پرداخته است.

۱. دسته‌بندی آثار چوبی بر اساس تزئینات: با تمرکز بر معرفی آثار چوبی امامزادگان استان تهران به تفکیک هر شهرستان، این آثار بر مبنای نوع تزئینات به‌کاررفته شامل منبت‌کاری، خاتم‌کاری و مشبک‌کاری قابل دسته‌بندی هستند.

۲. دسته‌بندی مصنوعات چوبی بر اساس نوع: مصنوعات چوبی موجود در امامزاده‌های استان تهران را می‌توان بر اساس نوع کاربری آنها به گروه‌های زیر تقسیم نمود:

- ذرهای چوبی: شامل ذرهای منبت، خاتم و مشبک.

- صندوق‌های قبر: صندوق‌های منبت و خاتم.

- ستون و سقف چوبی.

- پنجره‌های مشبک.

بر این اساس، دسته‌بندی نهایی ارائه‌شده در این پژوهش

جهت معرفی آثار چوبی امامزادگان استان تهران به تفکیک هر شهرستان، هم بر مبنای نوع تزئینات (منبت، خاتم، مشبک) و هم بر اساس نوع مصنوع (ذر چوبی، صندوق قبر، ستون و سقف چوبی به انضمام پنجره مشبک) صورت می‌گیرد. این رویکرد امکان شناخت دقیق‌تر و جامع‌تری از تنوع و ویژگی‌های این آثار ارزشمند را فراهم می‌سازد.

در راستای پاسخ به بخش دوم پرسش این پژوهش، تمامی آثار یافت‌شده مورد مطالعه قرار گرفت و نقوش، کتیبه‌ها، نوع ساخت، قاب‌بندی و تکنیک‌ها مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس، به نظر می‌رسد استفاده از نقوش اسلیمی و ختایی در آثار منبت رایج بوده و عموم کتیبه‌های به‌کاررفته در صندوق‌های منبت به خط ثلث است. مضمون کتیبه‌ها در کنار ماده تاریخ، معرفی واقف و هنرمندان، اشعاری در وصف ائمه اطهار (ع) و ادعیه بوده است. در توصیف ذرهای خاتم، تمامی این ذرها مربوط به دوره قاجار بوده و چهار ذر از شش ذر یافت‌شده متعلق به دوره ناصری است؛ همچنین قلم‌نستعلیق در تمامی آثار خاتم به‌کاررفته است. از بین تمامی امامزادگان مورد بررسی، امامزاده صالح تهران با ۱۱ لنگه در، بیشترین تعداد اثر را داراست که تمامی این ذرها توسط صنایعی ساخته شده‌اند. در مجموع، از بین سی اثر ثبت‌شده در این پژوهش، دوازده اثر مربوط به دوره قاجار، پنج اثر مربوط به دوره صفویه، شش اثر مربوط به دوره تیموری، دو اثر مربوط به دوره ایلخانی و یک اثر مربوط به دوره سلجوقی است.

جدول ۷. تقسیم‌بندی صندوق‌های موجود در امامزاده‌های استان تهران بر مبنای شهرستان، مأخذ: نگارندگان.

شهرستان	صندوق منبت	صندوق مشبک	صندوق خاتم
تهران	امامزاده یحیی (ع) ۸۹۵ هـ احتمالاً صفوی	امامزاده قاسم (ع) ۹۶۳ هـ	امامزاده زید (ع) ۹۰۲ هـ
قزوین	امامزاده شاه مطهر (ع) مطهر سلجوقی	امامزاده مطعم طاهر (ع) احتمالاً تیموری	امامزاده شاه مطهر (ع) نامشخص
اصفهان	امامزاده عبدالعظیم (ع) ۷۲۵ هـ	-	امامزاده عبدالعظیم (ع) ۷۲۵ هـ
کاشان	امامزاده محمد (ع) ۸۲۸ هـ	امامزاده یونس (ع) ۸۸۷ هـ	امامزاده سلطان احمد (ع) ۹۳۷ هـ
سمنان	امامزاده عبداللہ (ع) ۸۲۴ هـ	-	-

جدول ۸. تقسیم بندی درهای موجود در امامزاده های استان تهران بر مبنای شهرستان، مأخذ: نگارندگان.

شهرستان	در مثبت	در خاتم	در مشبک
تهران	امامزاده قاسم ^(ع) احتمالاً صفوی	امامزاده حسن ^(ع) ، ۱۲۷۶ ه امامزاده زید ^(ع) ، ۱۳۰۱ ه	امامزاده قاضی الصابری ^(ع) ، (۱۳۴۳-۱۳۹۹) ه امامزاده سید اسماعیل ^(ع) ، ۱۲۶۲ ه
دماوند	امامزاده شاه مطهر ^(ع) ، احتمالاً تیموری	-	-
ری	امامزاده عبدالله ^(ع) ، (۱۳۴۳-۱۳۹۹) ه	امامزاده بی بی زبیده ^(س) ۱۲۷۱ ه امامزاده عبدالله ^(ع) ۱۲۷۶ ه	امامزاده عبدالعظیم ^(ع) قاجار
شمیرانات	امامزاده فضل علی ^(ع) ، ۱۲۲۷ ه	-	-
فیروزکوه	-	-	-

فهرست منابع

- ابن طباطبای (۱۳۷۷)، *مهاجران آل ابوطالب*، ترجمه محمد رضا عطایی، مشهد: بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی.
- امیرشوا، سیده لادن (۱۴۰۰)، مطالعه تزیینات چوبی بقاع متبرکه گیلان از قرن ۷ تا ۱۴، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، رشته صنایع دستی. دانشگاه هنر تهران، دانشکده هنرهای کاربردی.
- باغستانی کوزه گر، محمد؛ رضوی، زمزم سادات؛ سلیم، محمد بنی، سنجش ویژگی های ساختاری آرایه های چوبی در دو مسجد قاجاری تهران، *هنرهای صناعی ایران*، (۱)۵، ۴۷-۵۸.
- جلالی، ناهید؛ روزی طلب، غلامرضا؛ رهنورد، زهرا (۱۳۸۳)، *هنر خاتم*، تهران: سمت.
- حسینی، سیده نرگس (۱۴۰۳)، تحلیل محتوایی و بصری آثار چوبی امامزاده های استان تهران، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، رشته هنر اسلامی. دانشگاه هنر سوره.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، *لغت نامه دهخدا*، تهران: دانشگاه تهران.
- زمرشیدی، حسین؛ صادقی حبیب آباد، علی، تزیین های معماری در بارگاه و بقاع متبرکه امامزادگان مبتنی بر نقوش اسلامی، *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۲۴، ۵-۲۰.
- طهوری، دلشاد (۱۳۶۵)، *هنر خاتم سازی در ایران*، تهران: سروش.
- فقیه بحرالعلوم، محمد مهدی؛ خامه یار، احمد (بدون تاریخ)، *زیارتگاه های عراق (معرفی زیارتگاه های مشهور در کشور عراق)*، تهران جلد ۲.
- کجوری مندارنی، ملایقر (۱۳۸۲)، *جنه النعیم*، به کوشش سید صادق حسینی اشکوری، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث.
- کریمان، حسین (۱۳۵۵)، *تهران در گذشته و حال*، تهران: دانشگاه ملی ایران.
- کوچک زاده، مرضیه (۱۴۰۱)، گونه شناسی و طبقه بندی درهای چوبی به کار رفته در بقاع متبرکه تهران، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه سوره.
- کیانمهر، قباد؛ انصاری، مجتبی، منبت کاری ایران در قلمرو شاه طهماسب صفوی، *جلوه هنر*، ۲۴، ۳۴-۴۹.
- محمدی ری شهری، محمد؛ قنبری، محمد؛ مهریزی، مهدی؛ بابایی، رضا (۱۳۹۸)، *دانشنامه ری*، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحديث. جلد ۲. -:
- سازمان چاپ و نشر.
- نانومی شیمیزو (۱۳۸۵)، مطالعه میدانی وضعیت فعلی بقاع متبرکه و زیارتگاه های تهران، *وقف میراث جاویدان*، ۵۴، ۹۵ تا ۱۰۲.
- نجفی، ضیاء الدین (۱۳۹۰)، *امامزاده های ایران*، تهران: آثار اهل بیت.
- یوزباشی، عطیه؛ امامی فر، سید نظام الدین (۱۳۹۵)، تزیینات وابسته به معماری امامزاده های شهرستان دماوند استان تهران، نمونه موردی: امامزاده شمس الدین محمد (ع) دماوند، *هنرهای زیبا - هنرهای تجسمی*، ۶۷، ۴۱ تا ۵۲.